

Landbrukets ansvar for kulturlandskapet – muligheter og utfordringer i en åpen verden

Bjarni Guðmundsson
Landbrukshøgskolen på Hvanneyri
IS 311 BORGARNES Island

Jordbruket som en av de største arealbrukende sektorer i samfunnet preger landskapet i gjennom bygninger, dyrket mark og gjennom sin virksomhet. Kulturlandskap er alt landskap som er påvirket av mennesker. Kulturlandskapet avspeiler samfunnets liv og virksomhet i tid og rom. Oppfatningen av hva som har verdi som kulturlandskap varierer over tid og fra gruppe til gruppe. Omfanget og tempoet i menneskelig påvirkning på kulturlandskapet har vært særlig markant og akselererende i de siste 100 årene. Drivkreftene bak interessen for kulturlandskapet er bl.a. en form for datids-lengsel (nostalgia) drevet fram av behovet for stedstilknytning og identitetsfølelse i en verden som i stigende grad preges av rotløshet. Kulturlandskapet er også i en betydelig grad hevet fram av interessen for miljøvern generelt.

Jordbruket i dag er kjennetegnet ved en økt konkurranse, globalisering, markedsproblemer og endrede holdninger blant de enkelte befolkningsgrupper, konsentrasjon og spesialisering. Matvareproduksjonen krever relativt mindre areal enn før; stadig større områder ligger utenfor landbrukets primære ansvarsområde. Av det før landsdekkende nett av familiegårder med alsidig ressursutnyttelse står det nå mange steder i Norden igjen nærmest tilfeldig spredte større jordbruksbedrifter.

Jordbrukets markeds plass har vært preget av de klassiske produkter (melk, kjøtt,). Forbrukerne betaler varene dels *direkte* igjennom matvareprisene, men dels *indirekte* igjennom diverse overføringer av statlige midler. Samfunnene har i stigende grad stilt seg negativt til disse overføringene. Den negative holdning ser ikke ut til å være rettet mot overføringene *per se*, snarere mot det att midlene ikke blir brukt til å produsere de varene markedet krever! Er forbrukerne villige til å betale kostnadene ved dette igjennom prisene på primærproduktene? Eller vil en bare se på miljøgodene som et biprodukt av primærproduksjonen/ matvareproduksjonen?

I et nylig nordisk prosjekt om jordbrukslandskapet som ressurs heter det bl.a.:

„Variasjonsrikdommen i jordbrukslandskapene i de nordiske landene med natur- og kulturhistoriske verdier skal ivaretas og vedlikeholdes i et langsiktig perspektiv som ressurs for samfunnet.”

Det foreligger en handlingsplan utarbeidet av en prosjektgruppe med representanter fra de nordiske landene. Flere av områdene er fulgt opp med egne prosjekter, bl.a. om jordbrukslandskapetets kulturverdier. Tilsvarende målsetninger og tiltak finner vi på det nasjonale nivå i alle Nordens land. Samtidig arbeides det med internasjonale

handelsavtaler hvor hovedvekten legges på jordbruksvarenes prisøkonomiske konkurransedyktighet i en forholdsvis snever forstand. Det er derfor ikke lett å få øye på jordbrukets praktiske mulighet i en åpen verden til ta på seg ansvaret for kulturlandskapet. Det er like sannsynlig at en hårdhent rasjonalisering og avvikling av jordbruket blir følgen.

--- ---

Det ser ut til at den yngste og den største delen av melkeproduksjonen her i Norden går i retning av en form for industrialisering, uavhengig om vi liker det eller ikke. Dette er langt ifra noe nytt fenomen – det har sine røtter dypt i 20-hundre-tallets tekniske utvikling.

Det ser ut til at dagens progressive melkeprodusenter er først og fremst opptatt av å effektivisere sin drift – å forvalte bedriftens biologiske, finansielle og tekniske kapital, dels med hensyn til egen målsetning men sannsynlig i større grad med hensyn til samfunnets, tross alt, simple krav om effektivitet - billige matvarer på det åpne marked. Han har knapt råd til å ta mer eller mindre idealistiske hensyn som f.eks. bevaring og stell av kulturlandskap – forutsetningen for dette må være at det er økonomisk forsvarlig for hans bedrift og hans familie.

Kulturlandskapet er derimot blitt et av samfunnets behov som må imøtekommes – en vare som har sitt marked. Turismen har f.eks. landskapet som merkevare i sin markedsføring; andre sektorer kan være en trussel for de samme landskapsverdiene, s.s. energisektoren, vei- og transportanlegg. Med bakgrunn i dette bør hovedvekten legges på at dyrkningslandskapet og jordbruksmarkens verdi for biologisk produksjon og matproduksjon skal bevares samtidig som den biologiske mangfold og kulturmiljøverdiene bevares og styrkes.

Av samme grunn er det også en viktig oppgave at flere blir bevisst behovet for å ivareta landskapsverdier. Det er et kollektivt ansvar, og det vil være viktig i sterkere grad å bevisstgjøre og påvirke alle samfunnssektorer til innsats. Selvom enkeltmålene kan være motstridende har vi her en spennende kontaktflate for et givende samarbeid innen for landbruket, men også mellom landbruket og øvrige samfunnssektorer.